

СВІТ НА ПРОДАЖ

ХАВ'ЄР БЛАС

ДЖЕК ФАРЧІ

СВІТ НА ПРОДАЖ

**ЯК ТРЕЙДЕРИ ЗАРОБЛЯЮТЬ
НА РЕСУРСАХ ЗЕМЛІ**

*Переклав з англійської
Роман Клочко*

«НАШ ФОРМАТ» · КИЇВ · 2024

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

Зміст

<i>Вступ</i>	ОСТАННІ ШУКАЧІ ПРИГОД	7
<i>Розділ 1</i>	ПЕРШОПРОХІДЦІ	28
<i>Розділ 2</i>	ХРЕЩЕНИЙ БАТЬКО НАФТИ	48
<i>Розділ 3</i>	ОСТАННЯ НАДІЯ	76
<i>Розділ 4</i>	ПАПЕРОВІ БАРЕЛІ	103
<i>Розділ 5</i>	ПАДІННЯ МАРКА РІЧА	120
<i>Розділ 6</i>	НАЙБІЛЬШИЙ РОЗПРОДАЖ В ІСТОРІЇ	136
<i>Розділ 7</i>	КОМУНІЗМ ІЗ КАПІТАЛІСТИЧНИМИ ВПЛИВАМИ	153
<i>Розділ 8</i>	ВЕЛИКИЙ ВИБУХ	177
<i>Розділ 9</i>	НАФТОДОЛАРИ Й КЛЕПТОКРАТИ	199
<i>Розділ 10</i>	ПУНКТ ПРИЗНАЧЕННЯ — АФРИКА	220
<i>Розділ 11</i>	ГОЛОД І ПРИБУТОК	241
<i>Розділ 12</i>	ФАБРИКА МІЛЬЯРДЕРІВ	258
<i>Розділ 13</i>	ТОРГОВЦІ ВЛАДОЮ	280
<i>Висновок</i>	БАГАТО СКЕЛЕТІВ	303
<i>Подяки</i>		327
<i>Додатки</i>		329
<i>Примітки</i>		333

Останні шукачі пригод

Літак спускався, роблячи круті віражі. Далеко вниз спокійні води Середземного моря поступилися місцем голому просторові північноафриканської пустелі. Обрій був обнизаний стовпами диму. У невеликому приватному літакові сиділи пасажери з непроникними обличчями. Вони чіплялись у крісла, поки судно спускалося з поворотами, від яких крутило в животі.

Поїздка була незвичайно ділова, навіть для Ієна Тейлора. Протягом чотирьох десятиліть торгівлі нафтою він висаджувався в безлічі гарячих точок — від Каракаса до Тегерана. Проте в розпал громадянської війни ця подорож до Лівії з пунктом призначення в місті Бенгазі стала новим досвідом.

Щоб згадати, на який ризик він іде, Тейлору досить було глянути у вікно. За 300 метрів від нього вниз летів безпілоти́к НАТО, що супроводжував його літак. Тейлору, голові корпорації Vitol, найбільшого у світі нафтотрейдера, захотілося, щоб його довірені з британського уряду надіслали для супроводу хороший винищувач.

Надворі був початок 2011 року, й увесь регіон охопила хвиля народних повстань, які стануть відомі як Арабська весна. У Лівії сили, які повстали проти 42-річної диктатури полковника Мумаммара Каддафі, щойно взяли під контроль Бенгазі, найважливіше місто на сході країни, і створили власний уряд.

Однак різношерста повстанська армія мала велику проблему: у неї закінчувалося пальне. Повстанцям терміново були потрібні дизель і бензин для заправлення військової техніки, а також важкий мазут для запуску електростанцій. Лівійські

нафтопереробні заводи закрилися через війну, тож до країни потрапляла лише цівочка пального, яке везли з Єгипту сотні вантажівок, долаючи важкий шлях.

Якщо хтось і міг ризикнути постачати повстанську армію в розпал кривавої війни, то це Ієн Тейлор¹. Лисий, жилавий і невтомний, Тейлор перетворив Vitol із середнього дистриб'ютора пального на гіганта нафтової торгівлі. Водночас він зробив компанію потужною силою у світовій економіці: щодня вона переправляла стільки нафти, що вистачило б на Німеччину, Францію, Іспанію, Британію та Італію, разом узяті². Тепер йому було за п'ятдесят, і він поєднував у собі невимушену чарівність представника британського істеблішменту із жагою пригод — неодмінною рисою нафтотрейдера. Він ніколи не боявся вести Vitol у місця, що лякали інших. У світі, де нафта й гроші нерозривно пов'язані з владою, він був не з тих, хто уникає угод із ширшим геополітичним значенням.

Коли кілька тижнів тому з'явилася можливість угоди з лівійськими повстанцями, Тейлор не вагався. Команді Vitol на Близькому Сході зателефонували з уряду Катару. Невелика держава Перської затоки, багата на газ, стала основною політичною та фінансовою покровителькою лівійських повстанців, діючи як посередниця між ними й західними урядами і постачаючи їх зброєю та грошми. Але закупити танкери, заповнені нафтопродуктами, і доставити їх у зону бойових дій Катар не міг. Потрібен був торговець сировиною. Катарці хотіли знати, чи може Vitol постачати до Бенгазі дизельне пальне, бензин і мазут.

Компанія мала чотири години на те, щоб подумати й відповісти. Торговельному домові знадобилося лише чотири хвилини на рішення «так».

Але була й велика пастка: повстанці не мали грошей. Натомість Vitol довелося б забирати оплату сировою нафтою з небагатьох підконтрольних їм родовищ. Теоретично це не мало б становити проблеми. Vitol могла доправити пальне Середземним морем до порту Бенгазі, а сирину нафту отримати через трубопровід, що тягнувся до прибережного міста Тобрук, розташованого біля єгипетського кордону й віддаленого від зони бойових дій (див. мапу в додатку і наприкінці книжки).

Тейлор і решта верхівки Vitol швидко склали план. Обмін одного товару на інший не був новою справою для такого великого торговельного дому, як Vitol, особливо коли йшлося про клієнта з фінансовими труднощами. Щоправда, інші трейдери теж бажали укласти угоду з лівійськими повстанцями. Але Vitol проявила значно більше наполегливості: вона прагнула не лише постачати пальне, а й продавати його бунтівникам у кредит, по суті, позичаючи їм гроші³.

Компанія мала ще одну перевагу — політичні зв'язки в Лондоні й Вашингтоні. Тейлор, обдарований соціальний координатор з харизмою природженого політика, був провідним донором керівної Консервативної партії. Його список контактів у ділових і політичних колах Лондона не мав собі рівних. Уже через кілька місяців він разом з іншими фінансистами буде на вечері з прем'єр-міністром на Даунінг-стріт, то. «Звичайно, я отримав від британців дозвіл зайти в країну», — згадував пізніше Тейлор⁴.

У Британії прихована «нафтова фракція» в МЗС працювала над тим, щоб не дати військам Каддафі отримати пальне або продати сиру нафту на міжнародному ринкові. Вашингтон дозволив звільнити від санкцій американські компанії, які закуповуватимуть лівійську нафту у Vitol. І, звичайно, компанія отримала для супроводу натовський безпілотник.

Хоча Лондон і Вашингтон підтримували місію Vitol, вони не були готові занадто відкрито втручатися на її користь. Спускаючись на територію, яка ще залишалася зоною бойових дій, Тейлор розумів: якщо щось піде не так, він зможе розраховувати лише на себе.

Імовірність зенітного вогню з боку військ Каддафі означала, що звичайна посадка дуже небезпечна, тому пілот спускався так швидко, як міг його апарат. У маленькому літакові Тейлор був сам, якщо не рахувати двох найнятих охоронців і Кріса Бейка — кремезного новозеландця, який керував діяльністю Vitol на Близькому Сході.

Хоча від спуску в Тейлора крутило в животі, побачене на землі теж не надто його втішило. Навесні 2011 року в Бенгазі панували беззаконня та нестабільність. Це місто, що являло собою купу

запилюжених бетонних будівель, зосереджених навколо смердючої лагуни, розташовувалося лише за кількасот кілометрів від передової конфлікту, який і досі вирував. Повітря насичували звуки та запахи війни. Шпиталі смерділи гниттям і були переповнені людьми з ампутованими кінцівками й іншими травмами. Курними вулицями тут і там сновигали чоловіки й хлопці з автоматами Калашникова через плече.

Уночі через раптові відключення місто залишалося без електрики. Патрулі молодиків, озброєних до зубів, облаштовували на дорогах блокпости. Ця невгамовна стихія утворить озброєний натовп, який через рік штурмуватиме консульство США і вб'є Кріса Стівенса, американського посла в Лівії.

Мешканці Бенгазі, виснажені десятиліттями диктатури й місяцями війни, шукалися в домівках від страху. Син Каддафі Саїф аль-Іслам виступив на державному телебаченні з моторошною промовою, у якій обіцяв продовження бійні: «Ми битимемось до останнього чоловіка, останньої жінки, останньої кулі»⁵.

Бенгазі давно було центром лівійської нафтової галузі. Найбагатші родовища країни були розташовані на безлюдних просторах пустелі на сході Лівії — ближче до Бенгазі, ніж до Триполі, столиці, яка ще перебувала під контролем Каддафі. Коли країну охопили бойові дії, більшість нафтових промислів закинули, і провідні геологи й інженери-нафтовики Лівії збиралися вечорами на головній площі Бенгазі та обговорювали становище своєї країни. За кілометр-другий звідти було регіональне відділення державної нафтової компанії, яке сусідило з почорнілим каркасом колишнього поліцейного відділку, спаленого в перші дні повстання.

Саме туди попрямували Тейлор з Бейком відразу після посадки свого літака. Чоловіком, який чекав на зустріч із ними, був Нурі Берруен. Інженер-ветеран перед тим, як вибухнула громадянська війна, готувався до виходу на пенсію. Навесні 2011 року Берруен керував бунтівною філією державної нафтової компанії Лівії і пристав на угоду, що могла врятувати революцію.

Якщо домовлятися з повстанцями, то Тейлор мав знати, хто представляє іншу сторону угоди. Десятиліття досвіду на Близь-

кому Сході навчили його, що особиста гарантія може важити більше за ретельно прописаний контракт. Та й у будь-якому разі від контракту користі небагато, коли ведеш справу з повстанським урядом, який працює в тимчасових міністерствах, розташованих за тисячу кілометрів від столиці.

Тейлор був задоволений. Іншу сторону однієї з найризикованіших угод Vitol представляв не якийсь схиблений на війні тип, а професіонал нафтової галузі. Він потис йому руку й повернувся до Лондона. «Це був ризик, але розумний ризик», — казав він пізніше. Берруен теж був задоволений: Vitol запропонувала йому «найкращі умови» і навіть не попросила про страхування від воєнних ризиків⁶.

Утручання Vitol майже одразу змінило баланс сил у війні. Отримання достатньої кількості пального завжди було вирішальним чинником перемоги на просторах північноафриканської пустелі. Саме тут у Другу світову війну зазнала поразки армія Ервіна Роммеля, німецького генерала, знаного в народі як Пустельний Лис. Його війську нічим було заправляти техніку.

Тепер повстанська армія Лівії мала вдосталь пального, щоб уникнути долі Роммеля. Завдяки Vitol вона змогла заправляти свої танки і «тактики» — імпровізовану комбінацію пікапа з привареним до платформи кулеметом, улюблений військовий транспорт повстанців⁷.

Попри повітряну підтримку НАТО і фінансову допомогу Катару, повстанцям не вдалося просунутися далі від свого опорного пункту в районі навколо Бенгазі. На час візиту Тейлора навесні 2011 року їхня територія охоплювала лише східний район Бенгазі та смугу узбережжя, що тягнулася на 150 кілометрів на південний захід.

Головна стратегічна мета полягала в тому, щоб захопити західніші нафтові міста — Марса-ель-Брега, Рас-Лануф і Ес-Сідер, — які й досі надавали прибічникам Каддафі доступ до нафтових багатств Лівії. Після перших вантажів пального від Vitol перед повстанцями 17 липня впала Марса-ель-Брега. За кілька тижнів вони захопили Рас-Лануф і Ес-Сідер, а звідти встановили контроль над нафтовими родовищами басейну Сирту

в глибині країни — місця, де 1959 року відкрили першу в Лівії нафту.

До жовтня вони загнали прибічників Каддафі в тісний район на заході Сирту. Одного дня група повстанських літаків-винищувачів заскочила конвой Каддафі, і чоловік, який протягом чотирьох десятиліть залізною рукою правив Лівією, утік, сховавшись у дренажній трубі. Повстанці витягли його звідти й забили до смерті. Цей жахливий момент тріумфу зняли на мобільний телефон і транслювали по всьому світові.

Але для Vitol перемога була ще далеко. Плани компанії почали руйнуватися вже через кілька днів після того, як Тейлор і Берруен потисли один одному руки навесні в Бенгазі. Попри обіцянку, що угода залишиться таємною, невдовзі про домовленість повстанців продавати свою нафту в обмін на пальне стало відомо широкому загалові. У відповідь сили Каддафі відправили через пустелю вояків, щоб підірвати головний трубопровід Сарір — Тобрук, що сполучав нафтові родовища, які контролювали повстанці, з експортним терміналом на середземноморському узбережжі. У цьому місці Vitol сподівалася забирати партії сирої нафти, яку приймала як платіжний засіб. «Це на якийсь час поклато край їхньому експортові нафти», — похмуро згадує Бейк⁸.

Тейлор зіткнувся з дилемою. Vitol не могла отримати оплату сировою нафтою в інший спосіб. Тепер жодний вантаж пального від торговельного дому не мав фінансових гарантій з боку повстанців, у яких не було уряду, центрального банку і сильної позиції на міжнародній арені. Продовжуючи постачання, Тейлор фактично ставив власну компанію на перемогу повстанців.

Він вирішив ризикнути. На той час Тейлор уже тридцять років розбудовував мережу зв'язків на Близькому Сході. Розірвавши угоду з лівійськими повстанцями, він підводив не лише їх, а й свої давні контакти в Катарі — країні, що давно була для Vitol вигідним джерелом бізнесу.

Трейдери-конкуренти вважають, що Тейлор продовжував дотримуватись угоди з повстанцями й з іншої причини. Каддафі мав мільярди доларів на заморожених рахунках у західних банках. Якби для угоди Vitol війна закінчилася погано, то друзі

Тейлора в західних урядах подбали б про те, щоб торговельно-му домові виплатили компенсацію із цих заморожених активів. (У вересні 2011 року 300 мільйонів доларів з лівійських активів на Заході розморозили, щоб заплатити Vitol.)⁹ «Ми не мали гарантій ні від кого, — запевняє Девід Франсен, голова Vitol у Швейцарії та один з давніх партнерів Тейлора. — Дістали лише кілька запевнень, що все буде добре»¹⁰.

Наступними місяцями танкери Vitol привозили один вантаж за іншим. Судна заходили в лівійські порти вночі з розпорядженням завершити розвантаження і непомітно вислизнути ще до світанку. Іноді бої лютували так, що їх чув екіпаж судна, ходячи по сотнях тисяч барелів високозаймистого пального.

Ставки для Vitol зростали з кожним вантажем. За п'ять місяців торговельний дім доставив до Лівії 30 партій бензину, дизельного, мазуту і скрапленого нафтового газу. У певний момент, коли всі чекали на завершення війни й відновлення нафтовидобутку, сума боргу повстанського уряду перед Vitol перевищила мільярд доларів. Сума така велика, що ставила під загрозу виживання компанії, і якби війна закінчилась інакше, трейдеру було б важко відновитися. «Якщо чесно, угода мала значно більші масштаби, ніж мусила б, — запевняв Тейлор. — Усе могло скінчитися дуже й дуже погано»¹¹.

Неможливо сказати, як закінчилася б громадянська війна в Лівії, якби Vitol не погодилася на угоду з постачання пального повстанцям і не продовжила постачати його навіть попри те, що їй не могли заплатити. Можливо, її місце зайняв би інший трейдер. Можливо, катарський уряд знайшов би інший спосіб доставити повстанцям пальне.

Складно заперечити лише одне: не маючи пального на мільярд доларів, повстанці точно зазнали б поразки. «Пальне від Vitol було для військовиків дуже важливим», — казав 2011 року службовець підконтрольної повстанцям Arabian Gulf Oil у Бенгазі Абдельджаліл Маюф¹². То був не перший і не останній випадок впливу нафтотрейдера на історію Близького Сходу.

Однак для Лівії ця історія не мала щасливого закінчення. Наступними роками після прильоту Тейлора до Бенгазі країна

переходила від одного конфлікту до іншого. Смерть Каддафі не припинила бойових дій: ватажки на заході та сході країни продовжили воювати за її нафтові запаси. У 2014 році Лівію охопила друга громадянська війна*, яка на час написання книжки ще тліє. А падіння Каддафі мало ширші дестабілізаційні наслідки для всього регіону, адже арсенал лівійської армії нелегально вивезли в зони конфліктів, зокрема й до Сирії, де почало закріплюватися терористичне угруповання «Ісламська Держава»¹³.

Оскільки в Лівії зростала кількість жертв, а наслідки громадянської війни поширилися на весь Близький Схід, Тейлор став сумніватися в тому, чи розумним було його втручання. «Складно сказати, чи все ми зробили правильно, — говорив він 2019 року інтерв'юєрові. — Нещодавно я подумав про Лівію і дуже засмутився. Може, нам і не слід було цього робити»¹⁴.

Угоди VİTOЛ у Лівії свідчать про той величезний вплив, який мають у сучасному світі трейдери. Мало хто з нас відчув на собі їхню могутність так безпосередньо, як лівійці, але всі ми — їхні клієнти, усвідомлюємо це чи ні. Більшість із нас сприймає як належне те, як легко ми можемо заправити свою автівку, придбати новий смартфон або замовити чашку колумбійської кави. Але в основі майже всього нашого споживання лежить жвава міжнародна торгівля природними ресурсами. А її основа — трейдери, які ведуть справи з офісів у сонних містечках Швейцарії або Нової Англії.

Малопомітні й малодосліджені, трейдери стали важливими гвинтиками сучасної економіки. Без них на заправках скінчилося б пальне, зупинилися б заводи, а пекарні залишилися б без борошна. За словами Людвіга Джесселсона, одного з першопрохідців галузі, вони є «міжнародною розрахунковою палатою для основних товарів»¹⁵.

* Друга громадянська війна у Лівії — багатосторонній збройний конфлікт у Лівії у 2014–2020 роках між різними збройними формуваннями, переважно Палатою представників та Урядом національної згоди. Конфлікт став найсерйознішим викликом для лівійської влади після повалення Муаммара Каддафі у 2011 році. — *Прим. наук. ред.*

Їхній вплив не обмежується економікою: контроль над потоком стратегічних ресурсів світу теж зробив сировинних трейдерів впливовими політичними гравцями. Щоб зрозуміти взаємовплив грошей і влади в сучасному світі, щоб побачити, як витікають з багатих на ресурси країн нафта й метали та як течуть гроші до кишень магнатів і клептократів, потрібно зрозуміти трейдерів. Зазвичай вони кажуть, що є аполітичними і що їх мотивує прибуток, а не гонитва за владою. Але як свідчать угоди Vitol з лівійськими повстанцями, немає сумніву — вони формували історію.

В Іраку сировинні трейдери допомагали Саддамові Хусейну продавати нафту в обхід санкцій ООН, на Кубі вони вимінювали у Фіделя Кастро цукор за нафту, допомагаючи втримати на плаву комуністичну революцію, а ще таємно продавали мільйони тонн американської пшениці й кукурудзи в Радянський Союз, підтримуючи Москву в розпал Холодної війни. Коли Ігорю Сечіну, керівникові російського нафтового гіганта «Роснефть» і союзннику президента Владіміра Путіна, швидко знадобилося зібрати 10 мільярдів доларів, кому він зателефонував? Сировинним трейдерам.

Вони — останні шукачі пригод світового капіталізму, які охоче ведуть бізнес там, де не наважуються ступити інші компанії, та процвітають завдяки поєднанню безжалісності й особистого шарму. Але, хоча значення сировинних трейдерів останніми роками зросло, їхня кількість залишалася порівняно невеликою: значною частиною обмінюваних світових ресурсів торгує тільки жменька компаній, багато з яких перебувають у власності лише кількох людей. П'ять найбільших нафтотрейдерів щодня торгують 24 мільйонами барелів сирої нафти та нафтопродуктів, таких як бензин і пальне для літаків, що дорівнює майже чверті світового попиту на ці ресурси¹⁶. Сім провідних сільськогосподарських трейдерів контролюють трохи менше від половини обігу зернових і ріпаку¹⁷. На найбільшого трейдера металів Glencore припадає третина світового постачання кобальту — важливої сировини для електромобілів¹⁸. Але навіть ці цифри применшують роль трейдерів: вони найшвидші та найагресивніші учасники ринку, і саме їхня торгівля впливає на ціну.

Як журналісти, котрі останні два десятиліття висвітлювали тематику природних ресурсів, ми були вражені владою та впливом, зосередженими в руках лише кількох сировинних трейдерів, і так само здивовані тим, як мало надходить відомостей про них — особливо від регуляторних органів і урядів. До певної міри так справу ставлять свідомо. Сировинні трейдери здебільшого є приватними компаніями, які мають менше зобов'язань розкривати інформацію про свою діяльність, ніж їхні колеги, що публічно розміщують акції. Традиційно багато хто з них вважає свій вищий доступ до інформації конкурентною перевагою і тому йде на все, щоб уникнути оприлюднення будь-яких відомостей про себе. Як сказав в інтерв'ю для цієї книжки Іен Тейлор, який помер 2020 року: «Ми воліли б, щоб ви про це не писали»¹⁹.

Отже, галузь залишається в тіні, за винятком випадкових хвиль зацікавлення, що зазвичай виникають, коли злітають ціни або вибухають скандали. За три чверті століття про неї написано лише кілька книжок. А журналісти, за невеликими винятками, облишили спроби написати про компанії, що зустрічають їхні запитання стіною мовчання (і час від часу — листами від юристів з погрозами позову).

Саме із цим ми зіткнулися, працюючи для Financial Times і Bloomberg News. Коли на початку 2000-х років ми почали писати про товари, нас заінтригували сировинні трейдери. Здається, у сфері природних ресурсів багато хто вважав, що саме вони стоять за коливаннями цін або політичними подіями. Проте вони майже ніколи не з'являлися на публіці чи на сторінках газет. Мало хто з наших колег чув про них, не кажучи вже про те, щоб з ними поговорити.

Після першої спроби встановити контакт наша цікавість лише зросла. Glencore доручила одному зі своїх штатних фінансистів увічливо, але твердо сказати журналістам, що вони можуть ставити свої запитання деінде. Його перший крок полягав у тому, щоб переконати: наше зацікавлення спрямоване не туди. (На той час Glencore уже була найбільшим у світі трейдером.) «Ми маленька компанія, яка ні для кого не становить інтересу», — сказав

він. І порекомендував витратити час на тексти про цікавіші компанії.

Louis Dreyfus, яка була серед найбільших агротрейдерів, застосувала ще простішу тактику. Вона дала журналістам адресу електронної пошти і номер телефону керівника, до якого можна звертатись із запитаннями. Проте ні на дзвінки, ні на імейли ніхто не відповідав. Коли після кількох тижнів марних спроб невловний керівник нарешті взяв слухавку, то відповів, що, звичайно, бачив наші листи. Але чому ж він тоді не відповів хоча б фразою «без коментарів», улюбленою для тих, хто курує зв'язки з громадськістю? Відсутність відповіді, загадково сказав він, ви мали б сприймати як форму відповіді. А тоді кинув слухавку.

Ця книжка виросла з нашого бажання зрозуміти та пояснити діяльність цих загадкових компаній і людей. Пощастило із часом: зацікавлення в нас виникло якраз тоді, коли трейдери виходили з тіні. Найбільше здивування викликала Glencore, яка 2011 року стала публічною компанією, випустивши найбільше акцій на лондонському ринку. Цей крок змусив її почати розкривати свої фінанси й відповідати на запитання інвесторів і ЗМІ. Її конкуренти теж почали наймати піар-консультантів, публікувати інформацію про свої фінанси та давати інтерв'ю журналістам.

За понад рік досліджень для цієї книжки ми проінтерв'ювали більш як сто сьогоденних і колишніх сировинних трейдерів. Дехто відмовляв нам, але охочих поговорити було більше: можливо, час дав їм змогу відкрити свій світ стороннім. Ми поговорили з понад двадцятьма нинішніми й колишніми партнерами Glencore, з кожним ще живим засновником Trafigura та з десятком нинішніх і колишніх управлінців Vitol. Процес інтерв'ю дав нам власне розуміння багатств, що їх давала гуртова торгівля. Ми спілкувалися з Енді Голлом, який претендував на звання найвідомішого із живих нафтотрейдерів у світі, у його тисячолітньому замку біля Ганновера, прикрашеному творами сучасного мистецтва. Ще один нафтотрейдер у відставці запросив нас на свій кінний завод у графстві біля Лондона. Третій приймав у власному шале на ексклюзивному гірськолижному курорті у Швейцарії.

Багато сучасних сировинних трейдерів спілкувалися з нами обережніше, хоча зустрітися запропонував кожен великий торговельний дім, за винятком Archer Daniels Midland. Нам дали інтерв'ю керівники кожного з найбільших трейдерів нафти, металів і сільськогосподарської продукції. Одні зробили це охочіше за інших. Айвен Глазенберг, керівник Glencore, щодо якої тоді проводило слідство Міністерство юстиції США за підозрою в корупції та відмиванні грошей, запросив нас на верхній поверх головного офісу компанії у Швейцарії. Потім він разом з юристом з одного боку і піарником з іншого протягом п'яти годин відповідав на наші запитання, наполягаючи на тому, щоб деяких великих частин нашої розмови ми не цитували.

Історія, викладена в цій книжці, ґрунтується насамперед на інтерв'ю. Якщо ми описуємо історичні події або зустрічі, то спираємося на розповіді хоча б однієї причетної особи. Там, де спогади різних людей різнились у деталях, зазначаємо це в тексті.

Чи завжди трейдери були з нами абсолютно чесними? Залишимо це на розсуд читача. Коли справа доходила до сумнівних аспектів сировинної торгівлі, відповіді ми отримували різні. Один колишній трейдер Glencore почав зі слів: «Те, що я вам розповім, *не буде* цілковитою правдою і лише правдою. Є речі, про які я просто не маю наміру розповідати». Інший обривав розмову щоразу, коли доходило до непривабливих моментів його кар'єри. Але хорошого гравця в покер з нього не вийшло б. Коли ми запитували, як йому вдалось отримати таку вигідну нафтову угоду в Нігерії або Ірані, він усміхався, кліпав очима і нічого не казав.

Ми не покладалися лише на їхні розповіді про себе. Ця книжка — результат двадцяти років вивчення інформації про сировинних трейдерів. За цей час ми не лише зустрічались із сотнями представників цієї галузі та їх інтерв'ювали, а й їздили до десятків країн — від понівеченої війною Лівії до аграрного поясу США, — щоб поговорити з людьми, які ведуть із трейдерами бізнес, з урядовцями, що з ними взаємодіють, і зі звичайними громадянами, на котрих впливає їхня діяльність. Також зібрали

тисячі сторінок документів, багато з яких ніколи не публікували і де містяться відомості про фінанси трейдерів, мережі компаній у їхній власності та структуру їхніх угод.

ТЕРМІН «СИРОВИННИЙ ТРЕЙДЕР» викликає в уяві безліч різних образів — від галасливих біржових торгів у Чикаго до рядів комп'ютерних моніторів на торговельному майданчику Волл-стріт. Але у фокусі цієї книжки — компанії та особи, чий бізнес полягає в купівлі та продажу реальних сировинних товарів. Саме вони контролюють потік природних ресурсів у всьому світі, у їхніх руках зосереджено майже унікальну політичну й економічну владу.

Це визначення виключає банки Волл-стріт і хедж-фонди, які ставлять величезні суми на коливання цін, але ніколи й близько не підходять до справжнього бареля нафти, бушеля пшениці або тонни міді. Також воно не охоплює великих видобувних і нафтових компаній, що мають складні мережі по всьому світу для продажу своєї залізної руди, міді або нафти, але не беруться за операції з товарами, яких самі не виробляють.

Звичайно, межі в поняття сировинного трейдера дещо розмиті: деякі великі нафтові компанії, такі як BP і Shell, теж є великими трейдерами і торгують не лише нафтою, видобутою на власних родовищах. Банки на зразок Goldman Sachs і Morgan Stanley в різні історичні періоди теж були відомими трейдерами фізичних товарів. Японія має довгу історію загальних торговельних компаній (сого шьоша), основним завданням яких було дбати про імпорт природних ресурсів, потрібних японським виробникам; водночас вони вели міжнародну торгівлю сировинними товарами, що часом мало катастрофічні наслідки.

Хоча деякі з таких компаній час від часу з'являються в цій історії, у центрі нашої уваги — структури та особи, основною діяльністю яких було не виробництво чи споживання сировини, а торгівля нею. Їх іноді називають «незалежними трейдерами» й «торговельними домами». Та навіть у цьому разі ми не сподіваємося викласти вичерпну історію кожного трейдера кожного товару в історії. Натомість зосереджуємося на компаніях, які